

■ ■ ■ ELŐSZÓ ■

Rádiós újságíró koromban körülbelül kétszáz különböző rendűrangú emberrel készítettem interjút. Ezek egy része kimondottan alkalmi volt, másik részük szigorúan egy-egy témára fókuszált, és körülbelül a felét lehetne tágabb értelemben életrajzinak mondani.

Ez utóbbiak elkészítéséhez az adta meg az első ösztönzést, hogy tíz éven át, 1976 és 1986 között portréinterjúkat készítettem az Ujvidéki Rádió *Együtt* című havi irodalmi folyóiratába, amelyekben húsz perc alatt minél teljesebben szerettem volna egy-egy embert bemutatni.

Mindig hiányérzettel kezdtem hozzá a munkához. Ezért egyrészt igyekeztem minél több dokumentumot összegyűjteni az interjú megkezdése előtt, másrészt pedig minden egyes találkozó újabb kérdéseket vetett fel, így sokszor több alkalommal, hónapokig, sőt néha évekig is visszajártam egy-egy személyhez. Nem titkolom, sokszor saját életstratégiám kérdéseire is öreg beszélgetőtársaimnál kerestem a választ.

Ezekben az interjúkban mindig mást és mást láttam fontosabbnak. Amikor készítettem őket, akkor elsősorban a megtudható *tények* érdekelték, ezeket tartottam a legértékesebbeknek. A vajdasági magyar, de akár a jugoszláviai közélet is rendkívül zárt volt, egészen a szétesés, a bomlás, az ellentétek kieleződésének időszakáig, amikor már a különböző érdekcsoportok megerősödése többféle megvilágítás nyilvánosságra kerülését is magával hozta. Abban az időben azonban hozzáférhetetlenek voltak a levéltári anyagok, semmitmondóak a sajtóközlemények, és úgy éreztem, pótolhatatlan információforrást jelentenek ezek a személyes megnyilvánulások. A szubjektívan elbeszélts sors több lényeges tényt közölt életünk mikéntjéről és miértjéről, mint az összes „hivatalos” forrás.

Emellett tapasztalataim is azt a felismerést erősítették bennem, hogy a közelmúltban velünk történtek számos mozzanata nem is lesz írásos formában dokumentálható. A hatalmi mechanizmus szerkezete ugyanis olyan volt, hogy sok mindentről nem is keletkezett dokumentum, sok minden nem is a formális testületi döntések alapján történt, mert a hatalmi elit – amíg csak elitszerepét betöltötte –, sosem tudott megszabadulni az illegális kommunista múltból örökölt konspiratív és szektás módszerektől, a négy szemközti utasításozástól, a titkosításoktól, és attól, hogy a hatalmát legkisebb mértékben is érintő kérdéseket állambiztonsági keretben kezelje.

Az idő múlásával már inkább az interjúalany *személyisége* foglalkoztatott. Egyrészt úgy gondoltam, hogy a tények előbb-utóbb tisztázódnak, a dokumentumok előkerülnek, tehát nem az oral

history lesz majd a múltbéli események rekonstruálásának egyetlen forrása. Ugyanakkor mind fontosabbá vált számomra a kérdés: mi mozgatja az egyént, mi formálta személyiségét, s az mennyire befolyásolta a társadalomban elfoglalt pozícióját.

Most, ahogy kötetekbe rendezem az interjúkat, már legfőképp az érdekel, hogy a történelmi folyamatban mik voltak az egyén cselekvési *lehetőségei*. Útját meghatározták a körülmények, befolyásolták személyiségjegyei, de mik voltak az alternatívák, s azok hogyan befolyásolhatták volna személyes sorsát, s a társadalmi folyamatok alakulását? Volt-e ebben különbség az elmúlt hat és fél évtized különböző szakaszaiban, s maga a kisebbségi lét milyen súllyal esik latba ennek mérlegelése során?

E három szempont határozta meg ennek az interjúkötetnek a szerkezetét.

A mintegy száz életútinterjúból ötvenet minősítettem közlésre érdemesnek vagy alkalmasnak. Ezek többsége nagyjából átfogja az interjúalany egész életútját, de mindegyiknek megvan a maga súlypontja, mint ahogy az életünknek is a döntő pillanatai. E súlypontok alapján csoportosítottam őket aszerint, hogy mely időszakra vonatkozóan nyújthat támpontot annak mérlegelésében, hogy a rendszer és az állam mit hozott a vajdasági magyarságnak, hogy az ennek a kisebbségnek a helyzetét befolyásoló, élvező vagy megszenvedő személyek milyen önállósággal hozhattak sorsukat meghatározó döntéseket, hogy ezekre milyen mértékben hatott magának a nemzetrésznek az állapota, közösségi tudata. Végző soron tehát annak a megválaszolásához szeretnék támpontokat adni, hogy a vajdasági magyarság közösség volt-e egyáltalán, mikor milyen mértékben volt az, ezen belül tudott-e hatni saját vertikumának formálódására, elitjének alakulására, és mindez lehetett-e másként.

A kötetben szereplő tizenhárom interjú a második Jugoszlávia megalakulásának körülményeire és előzményeire összpontosít. Úgy igyekeztem őket összeválogatni, hogy – amennyire a terjedelem engedi – minden élethelyzet, életstratégia képviselve legyen.

Természetesen az itt bemutatott életutak csak szemléltető példák. Már csekély számuk folytán sem alkalmasak arra, hogy elemzésükkel mélyebb és megbízhatóbb tudást szerezzünk a kétségtelenül sürgető feladat, a magyar kisebbségi társadalom szerkezetének, ezen belül a kisebbségi elit kialakulásának és szerepének elemzése terén.

■■■

De a kis esetszám mellett van még egy tényező, amely miatt ez az interjúválogatás nem tesz eleget az objektív elemzés feltételeinek. Amikor a nyolcvanas évek közepén egy öreg rádiós újságíró velem készített interjút az interjúkészítésről, azt mondtam, a kérdezőnek szeretnie kell alanyát, vagy legalábbis megérteni, ha jó riportot akar. Ebből a mindvégig vallott álláspontból ered az is, hogy a riportalanyok megválasztása nem reprezentatív sem értékrendjüket, sem érdemeiket, sem pedig hatalmukat, befolyásukat tekintve. Voltak, akikről előre tudtam, hogy nem leszek képesek őket megszeretni, de még megérteni sem, így ők kimaradtak. Velük mások készítettek vagy készítenek majd interjút, és így lesz teljes a kép.

■■■